

Redakcja naukowa
Anna Pawlak, Beata Skwarek,
Justyna Stadniczeńko, Oksana Petrenko

**W TROSCIE O ROZWÓJ I BEZPIECZEŃSTWO DZIECKA
WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE
ASPEKTY SPOŁECZNO-PRAWNE**

WYDAWNICTWO
AEH

**W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka
we współczesnym świecie.
Aspekty społeczno-prawne**

Redakcja naukowa:

Anna Pawlak, Beata Skwarek, Justyna Stadniczeńko, Oksana Petrenko

Legnica – Warszawa 2022

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie

Publikacja finansowana ze środków Firm GATES POLSKA Sp. z o. o.,
Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Koleje Dolnośląskie S.A.

Recenzenci:

prof. dr hab. Joanna Konarska
prof. dr hab. Olga Suchomlińska

Copyright © 2022 by Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
Copyright © 2022 by Collegium Witelona Uczelnia Państwowa

Projekt okładki:
Zbigniew Gol

Collegium Witelona Uczelnia Państwowa
ul. Sejmowa 5 A, 59-220 Legnica
tel. 76 723 22 80 do 83
uczelnia@collegiumwitelona.pl
www.collegiumwitelona.pl
www.wydawnictwo.collegiumwitelona.pl

Korekta, skład i łamanie:
Krystyna Gajaszek, Waldemar Gajaszek
Stowarzyszenie „Wspólnota Akademicka”
ul. Sejmowa 5 A, 59-220 Legnica
tel. 76 723 21 20, tel./fax 76 723 29 04
www.wa.legnica.edu.pl

ISBN 978-83-66552-55-5

Wydawnictwo
Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej
ul. Okopowa 59
01-043 Warszawa

Spis treści

Table of contents	7
Słowo od redaktorów	11

Część I

RODZINA I DZIECKO

Jacek Sobczak, Ksenia Kakareko

Konstytucyjne prawo rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego oraz religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniemami	15
--	----

Stanisław Leszek Stadniczeńko

Błędne rozumienie osobowej natury człowieka i uwarunkowania destrukcyjne rodziny we współczesnej cywilizacji	39
--	----

Marek Michalak

Zagrożenie praw dziecka podczas pandemii koronawirusa	57
---	----

Жанна Стельмашук, Надія Гринькова, Аліна Ваколюк

Відповідальне батьківство: теоретичні аспекти	69
---	----

Тетяна Ципан

Соціально-правові та педагогічні основи виховання дітей у сім'ї	85
---	----

Ольга Павелків

Сімейне виховання в системі освіти Японії	109
---	-----

Оксана Петренко

Ідеї дитиноцентризму в зарубіжній педагогічній теорії: актуалізація проблеми вільного виховання	131
---	-----

Сергій Петренко

Оволодіння цифровою грамотністю і безпека дітей в цифровому просторі: актуалізація проблеми	155
---	-----

Część II

SZKOŁA I BEZPIECZEŃSTWO UCZNIÓW

Ольга Поліщук, Юлія Шалівська

Особливості формування моральних переконань учнів в умовах
 нової української школи 183

Роман Павелків, Іванна Хомич

Психологічні передумови розвитку суспільно значущої поведінки
 в молодшому шкільному віці 200

Інна Петренко

Вимоги до формування безпечного простору шкільної кімнати
 початкової школи у контексті Концепції Нової української школи 217

Віталій Павелків, Катерина Павелків, Віктор Панасюк

Психолого-педагогічні умови попередження ризикованої поведінки
 у учасників молодіжних субкультур 227

Людмила Баліка

Теоретичні основи формування культури екологічної поведінки
 учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій 241

Katarzyna Sępowicz-Buczko, Stefania Kozłowska

Bezpieczeństwo w serwisach społecznościowych w opinii uczniów
 liceum ogólnokształcącego 265

Світлана Бричок

Теоретичні основи проблеми виховання культури безпеки
 життєдіяльності здобувачів вищої педагогічної освіти 289

Віта Боса

Підготовка майбутніх філологів в Україні засобами сучасних
 інформаційно-комунікаційних технологій: методологія проблеми 309

Łukasz Trzeciak

Polskie regulacje prawne dotyczące kierowania hulajnogą elektryczną
 i urządzeniem transportu osobistego przez dzieci 329

Część III

ASPEKTY SOCJALNO-PRAWNE

Elżbieta A. Maj	
Socjalna ochrona dziecka w perspektywie podstawowych praw człowieka	339
Larysa Gajewska, Natalia Pobirchenko, Beata Skwarek	
Praca socjalno-wychowawcza z rodziną we współczesnych warunkach: kontekst polsko-ukraiński	349
Наталія Коляда	
Дитячий рух у просторі соціального життя	363
Любов Нечипорук	
Соціальна робота з безпритульними дітьми	375
Григорій Пустовіт	
Теоретико-прикладні засади соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти	391
Світлана Щудло, Ірина Мірчук, Оксана Зелена	
Небезпеки вільного часу у підліткових практиках у період пандемії COVID-19 (на матеріалах міжнародного соціологічного проєкту)	413

Część IV

GŁOS STUDENTÓW

Marta Olszewska	
Andrzej Frycz Modrzewski o roli wychowania człowieka	429
Катерина Попова	
Когнітивний і виховний потенціал полікультурної освіти	439
Ірина Поліщук	
Т. Д. Дем'янок про роль громадських організацій у системі превентивного виховання дітей	453
Informacje o autorach	465

Table of contents

A word from the editors 11

Part I

FAMILY AND CHILD

Jacek Sobczak, Ksenia Kakareko

The constitutional right of parents to provide their children with a moral and religious upbringing and teaching in accordance with their convictions 15

Stanisław Leszek Stadniczeńko

The erroneous understanding of the personal nature of man and the conditions for the family destruction in modern civilization 39

Marek Michalak

Threats to children's rights during the coronavirus pandemic 57

Zhanna Stelmashuk, Nadiya Hrynkova, Alina Vakoliuk

Responsible attitude: theoretical aspects 69

Tetiana Tsipan

Socio-legal and pedagogical basis raising children in the family 85

Olha Pavelkiv

Family education in japan's education system 109

Oksana Petrenko

Ideas of child centrism in foreign pedagogical theory: actualization of the problem of free upbringing 131

Serhii Petrenko

Digital literacy and child safety in the digital space: actualizing the problem 155

Part II**SCHOOL AND PUPIL SAFETY****Olga Polishchuk, Yulia Shalivska**

Features of formation of moral beliefs of students in the conditions
of the new ukrainian school 183

Roman Pavelkiv, Ivanna Khomych

Psychological prerequisites for the development of socially significant
behavior in primary school age 200

Inna Petrenko

Requirements for the formation of a safe space of the school room
of primary school in the context of the concept of the new ukrainian school 217

Vitaliy Pavelkiv, Kateryna Pavelkiv, Viktor Panasiuk

Psychological and pedagogical conditions of risky behavior prevention
of youth subcultures participants 227

Lyudmila Balika

Theoretical fundamentals of formation of culture of ecological behavior
of primary school students by means of interactive technologies 241

Katarzyna Sępowicz-Buczko, Stefania Kozłowska

Security in social networking services in the opinion of students
from the general secondary school 265

Svitlana Brychok

Theoretical essentials of the problems of the upbringing of the culture
of life safety of applicants of higher pedagogical education 289

Vita Bosa

Preparing future philologists in ukraine with the use of modern information
and communication technologies: a methodology of the problem 309

Łukasz Trzeciak

Polish legal regulations regarding the driving of an electric scooter
and personal transport device by children 329

Part III**SOCIAL AND EDUCATIONAL ASPECTS**

Elżbieta A. Maj	
Social protection of a child in terms of fundamental human rights	339
Larysa Gajewska, Natalia Pobirchenko, Beata Skwarek	
Social and educational work with the family in contemporary conditions: the polish-ukrainian context	349
Nataliia Koliada	
Children's movement in the space of social life	363
Nechiporuk Lyubov	
Social work with homeless children	375
Hryhorii Pustovit	
Theoretical and applied principles of social protection of children and student youth in extracurricular education institutions	391
Svitlana Shchudlo, Iryna Mirchuk, Oksana Zelena	
Dangers of free time in adolescent practices during the covid-19 pandemic (On the international sociological project)	413

Part IV**STUDENTS' VOICE**

Marta Olszewska	
Frycz Modrzewski – the Role of (Human) Upbringing	429
Kateryna Popova	
Cognitive and educational potential of multicultural education	439
Iryna Polishchuk	
T.D. Demianyuk on the role of non-governmental organizations in the system of preventive education of children	453
Information about the authors	465

Віталій Павелків

Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID 0000-0003-3321-9060
e-mail: pavelkiv.v@gmail.com

Катерина Павелків

Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID 0000-0002-9112-2542
e-mail: pavelkiv.k@gmail.com

Віктор Панасюк

Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID 0000-0001-9607-2698
e-mail: viktor.panasiuk@rshu.edu.ua

Психолого-педагогічні умови попередження ризикованої поведінки у учасників молодіжних субкультур

РЕЗЮМЕ

У роботі здійснено науково-теоретичний огляд вітчизняних та зарубіжних досліджень, присвячених проблемі ризикованої поведінки в субкультуральному молодіжному просторі. Розглядається поняття молодіжної субкультури, механізмів її функціонування та впливу на процеси соціалізації особистості з позиції психології, соціології, педагогіки та кримінально-правових наук. Розкрито стадії формування мотиву та механізми утворення деструктивних форм поведінки, типи соціальних відхилень поведінки особистості, теорії причин виникнення відхилень у субкультуральному середовищі.

Описано основні підходи до тлумачення ризикованої поведінки, особливості її формування та прояву. Проаналізовано чинники формування ризикованої поведінки у учасників молодіжних субкультур. Представлений аналіз забезпечує системне уявлення про мотиви та форми ризикованої поведінки особистості у взаємодії з іншими суб'єктами соціального оточення та забезпечує розкриття причинно-наслідкового аналізу впливу соціальних змін на становлення та розвиток особистість.

Розглянуто особливості здійснення психолого-педагогічного впливу щодо попередження формування та прояву деструктивних форм ризикованої поведінки. Представлено огляд сучасних досліджень щодо особливостей побудови, вибору стратегії, методів та технологій при складанні профілактичних програм. Описано критерії та фактори ефективності профілактичних заходів для підлітків із ризикованою поведінкою.

Актуальність проблеми сформована в рамках аналізу форм деформованої соціалізації особистості та механізмів її формування. Аналіз закріплення негативних поведінкових реакцій в рамках соціальних мотивів, забезпечує можливість сучасної психологічної профілактики деструктивних соціальних конструкцій як форми порушення персоналізації сучасної молоді.

Ключові слова: ризик, ризикована поведінка, деструктивна поведінка, молодіжна субкультура, профілактика, превенція.

Постановка проблеми

Сучасність характеризується різноманітними кризами у соціальній, економічній, політичній, культурній та інших сферах. Всі ці процеси безпосередньо виступають умовами соціалізації молодого покоління, впливають на вибір стратегій поведінки, формування ціннісного відношення до себе та суспільства. За таких умов молодь шукає для себе найбільш прийнятні моделі поведінки з метою зниження психоемоційного напруження, зумовленого необхідністю швидкої адаптації до мінливості суспільства і не завжди цей процес є успішним, а моделі – конструктивними.

Найбільш сенситивним періодом до змін суспільства є підлітковий вік, оскільки саме цей період характеризується найбільшою гостротою особистісних криз пов'язаних з анатомо-фізіологічною перебудовою, активним становленням структур самосвідомості та «Я-концепції», розвитком почуття дорослості та незалежності тощо. У молодого покоління не достатньо сформовані світоглядні орієнтири та ціннісні установки, адже вони тільки перебувають у їх пошуку, і від стратегії соціалізації, яку оберє особистість, залежить її майбутнє ставлення до суспільства та самого себе.

У період нестабільності, невизначеності та у процесі адаптації до соціальних криз підлітками особливо гостро відчувається соціальна потреба як в індивідуалізації, так і в конгломерації – об'єднання в групи, які покликані сприяти забезпеченню процесів самовизначення та самоактуалізації, емоційної підтримки, самоствердження та компенсації невдач, з якими вони зустрічаються у суспільстві. Нерідко молодь не може знайти адекватну соціальну групу і, як наслідок, знаходить вирішення проблеми – у молодіжних неформальних об'єднаннях – подібні групи є стихійними та виступають як альтернатива традиційних інститутів соціалізації.

Молодіжні субкультури, як соціально-психологічні явища, здатні виконувати як позитивні, так і негативні функції щодо суспільства загалом та становленні і розвитку особистості. Характер їх впливу залежить від основних ідеалів, цінностей та позицій щодо панівних норм суспільства і умов соціалізації індивіда у ньому, які пропагандуються всередині молодіжної субкультури і є обов'язковими для прийняття серед усіх учасників.

Одне з центральних місць, у формуванні молодіжних субкультур, їх впливу на особистість підлітка, посідають соціальні умови, тобто чим вище рівень соціального благополуччя, тим більше шансів, що вплив субкультури буде конструктивним, і навпаки, чим нижче рівень соціального благополуччя, тим вищий рівень деструктивного впливу. Д. Хебдідж підкреслював маргінальний характер субкультури і пояснював механізм залучення людей у субкультуральне середовище через протест до суспільства, що зумовлений не задоволенням загальноприйнятими стандартами і цінностями¹. Сучасна ситуація розвитку та становлення особистості супроводжується рядом кризових явищ у суспільному житті, що відображається у інтенсивній трансформації субкультуральних рухів, підвищенням рівня їх деструктивності та екстремальності, швидким розповсюдженням у молодіжному середовищі несприятливих

---

¹ D. Hebdige, *Subculture: The Meaning of Style, 2nd Edition New Accents Library (The New Accent)*, Routledge, 2005, 195 p.

тенденцій, що виявляються у проявах крайньої жорстокості, свавілля, нездорової конкурентності, залученні молоді у ситуації агресивного протистояння чи провокування й заохочення вкрай ризикової поведінки.

Розширення числа соціально вразливих груп молоді на одному полюсі (в силу відсутності реальних умов для професійного становлення, отримання повноцінної середньої та вищої освіти) і одночасно культивування елітарних на іншому, викликають зростання індивідуалізму в найбільш гострих проявах, активно породжують деструктивний тип свідомості, формуючи в молоді відчуття соціальної безперспективності, стимулюють асоціальні форми протесту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Сьогодні реалії загострюють увагу вітчизняної і світової спільноти до проблем молодіжних субкультуральних рухів, особливостей їх функціонування, розвитку, впливу на своїх adeptів та інших членів суспільства. Молодіжна субкультура, як соціально-психологічне явище, активно почало досліджуватися у 80-х роках минулого століття, що на думку соціологів та психологів, зумовлено руйнування старих організаційних форм функціонування суспільства та послабленням ідеологічного тиску, що дало для молоді більше можливостей вільно заявляти свої уподобання, обирати форми особистісного самовияву.

Традиційно у вивченні молодіжних субкультур та неформальних об'єднань виокремлюють три основні підходи: розгляд феномену молодіжної субкультури через призму кризи існуючих моделей соціалізації особистості (Л. Буєва, І. Карпець, І. Кон, Т. Кравченко, Н. Кузнецова, Ф. Махов, Ю. Мельник, В. Новицька, О. Становихіна, Б. Паригін); пояснення неформальних молодіжних рухів як способів протидії підлітків і юнаків існуючій бюрократичній системі (М. Алемаскін, Ю. Гербеєв, Л. Зюбін, А. Мудрик, Л. Новикова); третій підхід акцентує увагу на психолого-педагогічних особливостях учасників молодіжних об'єднань (Л. Алексєєва, О. Балдинюк, І. Башкатов, С. Белічева, В. Бочарова, В. Деєв, А. Яковлев та ін.)².

Науковці по-різному трактують основний зміст молодіжних субкультур, їх функції, механізми та чинники формування, зокрема численні дослідження представлені концепціями про:

еволюцію молодіжних субкультур в історичному контексті (І. Альохін, С. Бондирєва, І. Колесникова, А. Мудрик, В. Савченко, Є. Федак);

соціально-культурні та психолого-педагогічні аспекти формування молодіжних субкультур (З. Абросимова, Є. Баранов, С. Возжаєв, Г. Голіцин, Н. Голубкова, Т. Єгорова, А. Матвєєва, А. Мудрик).

Т. Парсонс пояснював процес формування молодіжних субкультур як взаємозалежність, з одного боку, невизначеності ціннісної системи, яка властива складним диференційованим групам, а з іншого, як породження спектру молодіжних проблем³.

Роль молодіжних субкультур у процесі соціалізації особистості, зокрема формування поведінкових патернів представлені у дослідженнях Г. Андрєєвої, В. Букатова,

² *Российская педагогическая энциклопедия*, ред. В. В. Давыдов, Москва: Большая Российская Энциклопедия, 1999, 672 с.

³ Т. Парсонс, *О социальных системах*, Москва: Академический Проспект, 2002, 832 с.

О. Долженко, М. Лукацького, Л. Орбан-Лембрик, В. Розіна, С. Максименко, А. Тутікова. Вплив ціннісно-смыслові сфери підліткового віку на особливості інкорпорації у субкультуральний простір розглянуто Г. Абрамовою, І. Дубровіною, А. Реаном, Д. Фельдштейном.

Деструктивний потенціал молодіжних субкультур розглядався в контексті:

- формування агресії під впливом субкультур (О. Бандура, А. Басс, З. Берковіц, Дж. Браун, Б. Грушин, Р. Гурова, Л. Жиліна, П. Кауфман, К. Лоренц, М. Мюррей, К. Річард, Р. Уолтер, З. Фройд, Н. Фролова, Е. Фромм, М. Шакуров та ін.);
- формування агресії та механізмів агресивної поведінки у підлітків (К. Андерсен, А. Адлер, С. Беван, Р. Берон, Р. Берден, Ж. Вілсон, Дж. Долард, К. Конкейнен, К. Лоренц, К. Левін, Т. Ліпскомб, А. Самойлов, Є. Маккобі, Д. Річардсон, П. Сімонов, Л. Семенюк, С. Тейлор, І. Фурманов та ін.);
- формування девіацій у підлітків (Ю. Александров, Ю. Антонян, І. Башкатов, В. Васильєв, Д. Корецький, Д. Лі, В. Пирожков, Ж. Россі, О. Старков, В. Чалідзе та ін.);
- формування ризикованої поведінки (С. Банерджі, У. Бек, В. Гульбан, Т. Журавель, Ю. Зубок, М. Ізотова, Л. Конкел, М. Позднякова, С. Посохова, Г. Солдатова, С. Фадеева, О. Яницький та ін.);
- зближення з кримінальною контркультурою (Ю. Александров, І. Башкатов, Ш. Бюлер, Р. Бергіус, Е. Хурлок, Р. Муус, Л. Розенмайер, Г. Гризе, С. Ейзенштадт, К. Пржеклавський, Ф. Тенбрук, К. Манхейм та ін.).

Проблема формування та функціонування деструктивних субкультур описана в девіантології (О. Змановська, Ю. Клейберг); кримінальній психології (Ю. Антонян, Є. Горбатовська, І. Кудрявцев, С. Лебедєв); соціології (Ю. Волков, В. Добренєков, І. Савченко, В. Шаповалов).

Не лишилося осторонь і питання профілактики деструктивного впливу молодіжних субкультур на розвиток особистості у підлітковому віці (В. Волков, Л. Вольнова, Н. Гусєва, І. Козубовська, С. Кулаков, Г. Макартичева, Б. Матвєєв, Є. Сидоренко, Е. Федосенко, К. Фопель та ін.) та корекції деструктивних поведінкових патернів учасників молодіжних субкультур (О. Бовть, О. Дроздова, О. Запхляк, Т. Ларіна, О. Лящ, А. Мелоян, О. Мізерна, В. Шебанова та ін.).

Незважаючи на численні дослідження впливу молодіжних субкультур на особистість підлітка, важливо констатувати, що проблема деструктивного потенціалу молодіжних субкультур, її впливу на формування девіантних форм поведінки, а також умови та механізми профілактики та корекції недостатньо розроблені й потребують подальшої систематизації та конкретизації, що зумовлено відсутністю єдиної універсальної системи цінностей і норм, смислів і значень молодіжних субкультур та постійною трансформацією суспільства.

Формулювання цілей статті

Мета статті – узагальнення, систематизація та конкретизація науково-психологічних та педагогічних концепцій щодо профілактичних та корекційних методів і технологій у роботі щодо попередження ризикованої поведінки у учасників молодіжних субкультур з метою проектування оптимальних інноваційних підходів і стратегій соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасна ситуація розвитку та становлення особистості характеризується стрімкими трансформаційними процесами глобалізації та інформатизації суспільства, та супроводжується рядом соціальних криз, що зумовлює значні зміни в індивідуальній свідомості, які відображаються у різноманітних проявах особистісної активності – не завжди конструктивної. Перехід до нової моделі розвитку передбачає зміну (повну або часткову) ідейно-ціннісних орієнтирів сучасної молоді та пошуку альтернативних механізмів інтеграції особистості в життя глобалізованого соціуму.

М. Кастельс зауважує, що «характерним для соціальних рухів та культурних проєктів, побудованих на ідентичностях в інформаційну епоху, є те, що вони виникають не в інститутах громадянського суспільства. Вони спочатку запроваджують альтернативну соціальну логіку, відмінну від принципів функціональності, на яких побудовані домінуючі інститути суспільства⁴. «[...] культурні спільноти поривають із суспільством загалом, вибудовуючи його інститути не знизу нагору, але зсередини зовні, тобто «ті, хто суть ми» проти тих, хто до нас не належить»⁵.

Відповідно, субкультура – система норм, цінностей, настанов, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи, яка відрізняється від панівної в суспільстві культури, хоча і пов'язана з нею⁶.

Молодіжна субкультура – це будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культури, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішня атрибутика), традиції, норми і цінності. Це езотерична, ескапістська, урбаністична культура, створена молодими людьми для себе; це культура, спрямована на включення молодих людей у суспільство; це часткова культурна підсистема всередині системи «офіційної», базової культури суспільства, що визначає стиль життя, ціннісну ієрархію і менталітет її носіїв⁷.

На думку П. Спесівцевої, М. Конаревої, А. Разоманової, субкультури діяльність яких має негативний або, навіть, кримінальний характер найчастіше зустрічаються серед молоді, як найбільш сприйнятливої до девіантної поведінки групи людей, і цьому сприяє ряд причин:

- прагнення проявити себе та звернути на себе увагу;
- прагнення завоювати громадське визнання та набути популярності;
- потреба у безпеці та схильність до конформізму;
- самовпевненість та прагнення проявити самостійність;
- «розрив поколінь» – відкидання авторитетів батьків, орієнтація на однолітків (чим гіршими є стосунки підлітка з дорослими, тим частіше він звертається до однолітків, тим більше від них залежить);
- завищені претензії, що не відповідають реальним можливостям;
- недостатній життєвий досвід і, як наслідок, нерозуміння та труднощі вибору конструктивної форми поведінки.

⁴ М. Кастельс, *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*, Москва: ГУ ВШЭ, 2000, 608 с., с. 505.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Є. А. Подольська, Т. В. Подольська, *Соціологія: 100 питань – 100 відповідей*, Київ: Інкос, 2009, 352 с.

⁷ С. И. Левикова, *Молодежная культура*, Москва: Вузовская книга, 2007. 360 с; С. И. Левикова, *Молодежная субкультура: учеб. пособие*, Москва: ФАИР-Пресс, 2004, 604 с.

- підвищений романтизм та емоційність, «юнацький максималізм»;
- невдоволення системою соціальних і цінностей, які часто розглядаються як упереджені вимоги, обмежують свободу самовираження⁸.

Основними причинами участі підлітків у неформальних групах, на думку Є. Холостової, є:

- прагнення пізнати незвичайне, особливо сучасне західне мистецтво;
- неуспішність у школі та відчуження від шкільного колективу;
- бездіяльність, відсутність інтересу до будь-чого;
- байдужість до навчання;
- потреба в емоційних враженнях;
- неувага до підлітків в сім'ї, бездоглядність;
- оригінальність вражень, які отримують підлітки в групах, внутрішня свобода;
- можливість проявити протест проти становища молоді в сучасних умовах⁹.

М. Кастельс зазначає, що «громадські рухи виявляють тенденцію до фрагментації, локальності, вузької орієнтації та ефемерності, або занурюючись у свій внутрішній світ, або спалахуючи лише на мить навколо популярного символу. У світі, де відбуваються такі неконтрольовані та безладні зміни, люди схильні групуватися навколо первинних джерел ідентичності: релігійних, етнічних, територіальних, національних. [...] У світі, пронизаному глобальними потоками багатств, влади та образів, пошук ідентичності, колективної або індивідуальної, приписаної чи сконструйованої, стає фундаментальним джерелом соціальних значень»¹⁰.

На формування субкультур та їх зміст, крім загальних молодіжно-генераційних особливостей, суттєвий вплив мають:

- криза українського суспільства і його основних інститутів;
- кризові явища інституту сім'ї та сімейного виховання, порушення взаємин поколінь;
- комерціалізація засобів масової комунікації, які штучно формують підвищену потребу в субкультурних ознаках;
- зростаюча вестернізація та регіоналізація культури.

Несприятливість загальної суспільної атмосфери зумовлює підвищення ризикогенності молодіжних субкультур, появу у суспільстві спроб легітимізувати у рамках субкультурального простору поведінкових штампів, які протягом багатьох років сприймалися як асоціальні¹¹.

В. Стрельцов підкреслює, в даний час виникає така норма ризику, яку можна вважати елементом сучасної культури, наприклад, девіантні молодіжні субкультури, тобто формування в масовій свідомості поняття «соціально прийняттого ризику», що відо-

⁸ П. И. Спесивцева, М. С. Конарева, А. Л. Разомазова, *Девіантне и деликвентне поведіння в молодіжних субкультурах*, „Семья и социум: психологические и социально-педагогические аспекты профилактики девиантного поведения”, сборник материалов межрегиональной научно-практической конференции с международным участием, г. Липецк, 27 окт. 2020 г. Липецк, 2020, С. 148–153.

⁹ В. И. Чупров, *Концепция молодежной политики*, „СПИ” 1991, № 3, С. 45–56.

¹⁰ М. Кастельс, *op. cit.*, с. 27.

¹¹ Н. В. Царахова, *Девіації в субкультурі сучасної російської молодіжної*, „Вестник Адыгейского государственного университета” 2015, № 2(158), С. 233–238, с. 233.

бразило свідомість, а потім прийняття суспільством факту ризикогенності власної життєдіяльності¹².

Перебування у деструктивних субкультурах формує витіснення її учасників зі сфери колективних відносин, їх ізоляцію в соціумі, тобто порушує механізми соціалізації. Депривація потреб у любові, безпеці, авторитеті, спілкуванні, викликана порушенням процесу соціалізації в сім'ї, школі, серед однолітків, призводить до появи мотивів входу до деструктивного субкультурального простору і виражається у формі: протесту, гри, боротьби, гніву, самозахисту, негативної поведінки, образи, помсти, пошуку нових вражень, гострих відчуттів, суперництва, моди, привернення уваги, пошуку співрозмовників. Всі ці мотиви викликані неуспішністю осіб, схильних до деструкцій, у навчанні, спілкуванні, діяльності та неможливістю позитивної самореалізації.

Одним з основних факторів залученості підлітків у молодіжний субкультуральний простір є цікавість та бажання зазнати нових відчуттів. Такий потяг М. Цукерман називає «sensation seeking» (пошук відчуттів) та описує як поведінку пов'язану з потребою у різних нових відчуттях і переживаннях та виражається у прагненні до фізичного та соціального ризику заради цих відчуттів. На думку автора, пошук відчуттів – це багатоаспектна особистісна особливість, детермінована біологічними факторами і включає такі елементи, як сприйняття нудьги, авантюризм, пошук нового досвіду, новизни та прагнення до небезпек¹³. Дж. Арнетт поряд із біологічними детермінантами не менш значущу роль відводить процесу соціалізації як основі пошуку відчуттів¹⁴. Ф. Фарлі запропонував виділяти тип особистості, який він назвав «Big T» (від англ. thrill-seeking), що означає «той, що шукає гострих відчуттів». У моделі Ф. Фарлі «позитивна» особистість «Big T» може пояснити участь у підприємстві, екстремальних видах спорту, таких як парашутний спорт і дельтапланеризм або творчій науці та мистецтві. Навпаки, «негативна» особистість «Big T» може звернутися до злочинності, насильства або тероризму «задня кайфу», охоплюючи деструктивну, темну сторону рис особистості¹⁵.

Під ризикованою поведінкою, Д. Колесов та В. Пономаренко, розуміють особливий стиль поведінки, який з високим ступенем ймовірності може призвести до втрати здоров'я, або ж фізичного чи соціального добробуту особистості. Ризикована поведінка розглядають також як засіб, що суб'єктивно підвищує рівень адаптивності суб'єкта до власного середовища, одночасно зі збереженням індивідуалізації¹⁶.

В. Ігра та Ч. Ірвін зауважують, що ризикована поведінка є невід'ємною характеристикою процесу соціалізації особистості¹⁷. С. Лінг зазначає, що така поведінка – спон-

¹² В. В. Стрельцов, *Рискогенный характер девиантного поведения представителей российских субкультурных молодежных сообществ*, „Теория и практика общественного развития” 2009, № 3–4, С. 170–179.

¹³ M. Zuckerman, *Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal*, Taylor & Francis Group, 2016, 450 p.

¹⁴ J. Arnett, *Sensation seeking: A new conceptualization and a new scale*, “Personality and Individual Differences” 1994, Vol. 16, no. 2, P. 289–296.

¹⁵ F. Farley, *The big T in personality*, “Psychology Today” 1986, P. 44–52.

¹⁶ Д. В. Колесов, В. А. Пономаренко, *Отношение к жизни и психология риска*, Москва: Московский психолого-социальный университет, 2008. 176 с., с. 40–43.

¹⁷ V. Igra, C. E. Irwin, *Theories of Adolescent Risk-Taking Behavior*, “Issues in Clinical Child Psychology” Boston, MA, 1996. P. 35–51.

танна діяльність підлітка з експериментування зі своїми власними можливостями, досвід, через який проходить індивід, щоб знайти самого себе¹⁸.

О. Ренн у своїх роботах підкреслює високу значущість ризику у житті людини для розвитку її особистості та зміни людських цінностей загалом¹⁹. О. Ренн та А. Клінке виділяють чотири семантичні образи ризику, які існують у суспільній свідомості, для кожного з яких вони пропонують образні найменування із грецької міфології:

- ризик як неминуча небезпека («Дамоклів меч»);
- ризик як невидима загроза здоров'ю та благополуччю («Ящик Пандори»);
- ризик як співвідношення витрат і вигод («Ваги Афіни»);
- ризик як прагнення людей відчувати себе у стані ризику, прагнення до гострих відчуттів («Образ Геркулеса»)²⁰.

У руслі нашого дослідження саме останній образ найбільш доцільним, оскільки до цієї категорії належать будь-які види дозвілля, які потребують навичок подолання небезпечних ситуацій. Безперечно, подібні ризики завжди добровільні і припускають наявність особистого контролю за ступенем ризику.

Ризиковані угруповання, як вважає сам підліток, дають йому свободу дій, взаємин, більшу можливість для прояву власного «Я», інші варіанти спілкування. В такому разі виникає проблема аморальності, а часто й злочинності. Наприклад, серед молодіжних субкультур, які пропагують ризиковану поведінку виділяють: рейвери, растамани (вживання психоактивних та наркотичних речовин); зачепери, роллери (екстремальні розваги та спорт); «urban exploration (руфери, дігерство, графіті та ін.)» (урбаністичний екстремальний туризм, радикальні краєзнавчі прогулянки) – і це дуже незначна кількість об'єднань, що відкрито заохочують до ризикованої поведінки. Крім цього, у більшості деструктивних субкультур вітається куріння, вживання алкоголю, безладні статеві відносини, азартні ігри, задання шкоди самому собі та іншим тощо.

Ю. Перова зазначає, що подолання у свідомості молодих правопорушників анти-громадських індивідуалістичних поглядів, звичок та нахилів досягається послідовним та безперервним виховно-профілактичним впливом, при цьому вся багатогранна індивідуальна профілактика має спиратися на основні положення психології, педагогіки, кримінології та інших наук, що надають їй методичного характеру²¹.

В. Стельцов зауважує, що ефективних результатів попередженні ризикованої поведінки можливо досягти за умов оцінки життєвого стилю індивіда за наступною схемою: «оцінка ризику» – «ризикована поведінка» – «ризиковані дії» – «рішення» – «зворотний зв'язок» – «вплив на сприйняття ризику». На думку автора, у межах цього підходу «відповідальність» за ризиковану поведінку не списується лише на індивідуальні характеристики особистості, а також зазначає, що необхідно приділяти велику увагу

¹⁸ S. Lyng, *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*, Routledge, 2004, 312 p.

¹⁹ O. Renn, *Three decades of risk research: accomplishments and new challenges*, "Journal of Risk Research" 1998, Vol. 1, no. 1, P. 49–71.

²⁰ A. Klinke, O. Renn, *Prometheus unbound: challenges of risk evaluation, risk classification, and risk management*, Germany, 1999, 70 p., С. 50.

²¹ Ю. А. Перова, *Профілактика девіантного, аддиктивного, ризикованого, делинктивного поведіння у несовишеннолетних*, „Семья и социум: психологические и социально-педагогические аспекты профилактики девиантного поведения”, сборник материалов межрегиональной научно-практической конференции с международным участием, г. Липецк, 27 окт. 2020 г., Липецк 2020, С. 142–145, с. 143.

соціальним умовам, які є причиною ризикованої поведінки або їй сприяють²². Необхідність профілактичної роботи зорієнтованої не лише на самого індивіда, а й на його оточення, також підкреслюють С. Косарецька і С. Косарецький²³.

Ф. Фарлі дослідив фактори ефективності профілактичних заходів для підлітків із ризикованою поведінкою. При порівнянні двох протилежних превентивних стратегій – директивної (сувора, структурована активність системи виховання з метою досягнення оптимального середнього рівня мотивації) та недирективної (впровадження програми для підвищення особистої відповідальності у проявах активності, спрямованої на пошук нових вражень), були виявлено неефективність директивних технологій та успішність програм, у межах яких мотиваційну структуру не намагалися «зламати», а спрямовували у конструктивне русло²⁴.

Як зазначає В. Стрельцов, опираючись на аналіз досліджень, присвячених поширеності ризикованої поведінки серед молоді, відмова від ризикованої поведінки наростає з віком, що виявляється у тенденції до вибору найбільш безпечних варіантів поведінки, до отримання більш повної інформації, до прийняття обдуманих рішень, звернення за порадою та ін. Це одне з пояснень того, що в міру дорослішання, входження в доросле життя, набуття нового соціального статусу молоді люди починають жити відповідно дорослим соціальним ролям, відмовляючись від ризикованої поведінки, пов'язаної з участю девіантних молодіжних угруповань²⁵. Проте не варто чекати, що проблема вирішиться самостійно, адже не рідко підліткові «експерименти» переростають у стиль життя.

З. Зайцева зауважує, що профілактика деструктивної, в тому числі і ризикованої, поведінки підлітків передбачає систему загальних і спеціальних заходів на різних рівнях соціальної організації: загальнодержавному, правовому, громадському, економічному, медико-санітарному, педагогічному, психологічному²⁶.

М. Гогуєва конкретизує основних суб'єктів (учнів, батьків, педагогічного колективу) залученості до програм психологічної профілактики негативного впливу субкультури на особистість підлітка та виділяє чотири основні блоки у її структурі: психодіагностичний, просвітницький, корекційний та консультаційний²⁷.

У роботі О. Дядиченко запропоновано дві базові стратегії, спрямовані на зниження негативного потенціалу молодіжних субкультур. По-перше, це діяльність, орієнтована на руйнування чи переорієнтацію молодіжних спільнот, здійснювана спеціально підготовленими фахівцями. По-друге, це діяльність, спрямована на створення і впровадження у молодіжний простір нових позитивних субкультур. Загалом, найбільш оптимальним варіантом сьогодні є синтетична модель, що включає в себе основні елементи першої і другої стратегії. Саме виходячи з такого підходу необхідно розробляти основні напрями державної молодіжної політики, реалізація яких

²² В. В. Стрельцов, *op. cit.*, С. 170–179.

²³ С. В. Косарецькая, С. Г. Косарецкий, Н. Ю. Синягина, *Неформальные объединения молодежи: профилактика асоциального поведения*, Санкт-Петербург: КАРО, 2006, 400 с.

²⁴ F. Farley, *op. cit.*, Р. 44–52.

²⁵ В. В. Стрельцов, *op. cit.*, С. 170–179.

²⁶ З. Г. Зайцева, *Школа і важковиховувані підлітки*, Київ: Знання, 2001, 297 с.

²⁷ М. М. Гогуєва, *Психологическая профилактика негативного влияния субкультуры на личность подростка*: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07, Ставрополь 2011, 246 с.

дозволить знизити зростання деструктивно-екстремістських проявів у молодіжному середовищі²⁸.

Для обмеження впливу негативних молодіжних субкультур на підростаюче покоління І. Курляк пропонує такі дії і загальні підходи:

- усвідомлення особами та працівниками інституцій, які відповідальні за виховання і соціалізацію молоді, своєї місії, завдань і функцій;
- усвідомлення особами з найближчого оточення молодої людини, що кожна ситуація та кожне середовище, в якому перебуває підростаюча молода людина, має значення для розвитку і формування її особистості;
- видалення із найближчого середовища молодих людей поганих особистісних взірців поведінки;
- відповідна підготовка батьків до виконання їх ролі у житті дітей на різних вікових етапах;
- усвідомлення батьками, учителями, вихователями та іншим дорослими необхідності приділення належної уваги на задоволення потреб підростаючого покоління, оскільки їх депривація є однією з найважливіших причин соціальної дезадаптації дітей та молоді;
- належна підготовка педагогічних кадрів до роботи з «важкими» підлітками з урахуванням їх особистісних здібностей;
- заміна у засобах масової інформації презентованих там масових негативних взірців поведінки (наприклад, пияцтво, куріння, агресія, насильство) позитивними взірцями (допомога, опіка, захист) та їх добрими наслідками;
- спрямування самореалізації молоді на творчі і соціально прийнятні форми поведінки; створення можливості їх реалізації у цікавих гуртках, факультативах, вечірках, поїздках, мандрівках, клубах, участь у фестивалях, змаганнях тощо;
- привчання молоді до відповідного користування доробком глобальної та альтернативної культури;
- модифікація шкільного навчання шляхом здійснення його більш цікавими, привабливими і ефективними методами²⁹.

У профілактичній роботі з ризикованою поведінкою учасників молодіжних субкультур слід виділити основні типи профілактичних заходів:

- нейтралізуючі – припинення будь-яких деструктивних тенденцій, можливостей тощо;
- компенсуючі – заміна ризикованої поведінки конструктивною, соціально прийнятною, безпечною;
- попереджувальні – запобігання виникненню обставин, що сприяють соціальним або особистісним відхиленням;
- ліквідуючі – усунення подібних обставин;
- контролюючі – спостереженню за ефективністю результатів профілактичних заходів.

---

²⁸ О. В. Дядиченко, *Деструктивный потенциал молодежных субкультур. Наука и образование против террора*, URL: <http://scienceport.ru/content/destruktivnyi-potentsial-molodezhnykhsubkultu>, дата звернення: 10.11.2021 г.

²⁹ І. С. Курляк, *Молодіжні субкультури як соціально-педагогічний феномен у Польщі*, „Young Scientist, 2017, № 1(41), С. 453–459, 458.

Виділяють три основні рівні психолого-педагогічної профілактики ризикованої поведінки особистості:

- первинна профілактика – спрямована на усунення несприятливих чинників, які викликають деструктивне явище, а також на підвищення стійкості особистості до впливу цих чинників;
- вторинна профілактика – спрямована на раннє виявлення і попередження загострення негативних явищ та їх наслідків, та роботу з «групою ризику»;
- третинна профілактика – спрямована на вирішення спеціальних завдань щодо попередження переходу відхилень у поведінці до більш складної стадії та виникнення негативних наслідків і рецидивів³⁰.

Ефективність програм профілактики залежить від реалізації основних принципів надання психологічної допомоги: професійної компетентності, відповідальності, екологічності, неупередженості та безоцінного ставлення, конфіденційності, поваги до особистості, добровільності, взаємодії, запобігання можливих порушень психічного розвитку особистості, наступності, врахування індивідуально-психологічних та вікових особливостей осіб, єдності діагностичної та профілактичної роботи.

Висновки

Психолого-педагогічні умови профілактики ризикованої поведінки у учасників молодіжних субкультур мають бути спрямовані на навчання конструктивним засобам самопрезентації, самопізнання і самовираження, навчання способам адекватного вираження емоцій та почуттів, формування стійкої позитивної самооцінки і впевненості в собі, розвиток комунікативних навичок, формування навиків відповідальної поведінки та вміння прогнозувати наслідки своїх вчинків, роботу з сімейними відносинами, розвиток здатності протистояти негативному впливу групи.

Бібліографія

- Гогуева М. М., *Психологическая профилактика негативного влияния субкультуры на личность подростка*: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07, Ставрополь 2011, 246 с.
- Дядиченко О. В., *Деструктивный потенциал молодежных субкультур. Наука и образование против террора*, URL: <http://scienceport.ru/content/destruktivnyi-potentsial-molodezhnykhsubkultu>, дата звернення: 10.11.2021 г.
- Зайцева З. Г., *Школа і важковиховувані підлітки*, Київ: Знання, 2001, 297 с.
- Кастельс М., *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*, Москва: ГУ ВШЭ, 2000, 608 с.
- Колесов Д. В., Пономаренко В. А., *Отношение к жизни и психология риска*, Москва: Московский психолого-социальный университет, 2008, 176 с.
- Косарецкая С. В., Косарецкий С. Г., Синягина Н. Ю., *Неформальные объединения молодежи: профилактика асоциального поведения*, Санкт-Петербург: КАРО, 2006, 400 с.

³⁰ В. М. Лютий, *Соціальна профілактика негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі: навчальний посібник*, Київ: Академія праці і соціальних відносин, 2004, 42 с.

- Курляк І.Є., *Молодіжні субкультури як соціально-педагогічний феномен у Польщі*, „Young Scientist” 2017, № 1(41), С. 453–459.
- Левикова С.И., *Молодежная культура*, Москва: Вузовская книга, 2007, 360 с.
- Левикова С.И., *Молодежная субкультура: учеб. пособие*, Москва: ФАИР-Пресс, 2004, 604 с.
- Лютый В.М., *Соціальна профілактика негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі: навчальний посібник*, Київ: Академія праці і соціальних відносин, 2004. 42 с.
- Парсонс Т., *О социальных системах*, Москва: Академический Проспект, 2002. 832 с.
- Перова Ю.А., *Профилактика девиантного, аддиктивного, рискованного, делинктивного поведения у несовершеннолетних*, „Семья и социум: психологические и социально-педагогические аспекты профилактики девиантного поведения” сборник материалов межрегиональной научно-практической конференции с международным участием, г. Липецк, 27 окт. 2020 г. Липецк, 2020, С. 142–145.
- Подольська Є.А., Подольська Т.В., *Соціологія: 100 питань – 100 відповідей*, Київ: Інкос, 2009, 352 с.
- Российская педагогическая энциклопедия*, ред. В.В. Давыдов, Москва: Большая Российская Энциклопедия, 1999, 672 с.
- Спесивцева П.И., Конарева М.С., Разомазова А.Л., *Девиантное и деликвентное поведение в молодёжных субкультурах*, „Семья и социум: психологические и социально-педагогические аспекты профилактики девиантного поведения”, сборник материалов межрегиональной научно-практической конференции с международным участием, г. Липецк, 27 окт. 2020 г. Липецк, 2020, С. 148–153.
- Стрельцов В.В., *Рискогенный характер девиантного поведения представителей российских субкультурных молодежных сообществ*, „Теория и практика общественного развития” 2009, № 3–4, С. 170–179.
- Царахова Н.В., *Девиации в субкультуре современной российской молодежи*, „Вестник Адыгейского государственного университета” 2015, № 2(158), С. 233–238.
- Чупров В.И., *Концепция молодежной политики*, „СПИ” 1991, № 3, С. 45–56.
- Arnett J., *Sensation seeking: A new conceptualization and a new scale*, „Personality and Individual Differences” 1994, Vol. 16, no. 2., p. 289–296.
- Farley F., *The big T in personality*, „Psychology Today” 1986, p. 44–52.
- Hebdige D., *Subculture: The Meaning of Style, 2nd Edition New Accents Library (The New Accent)*, Routledge, 2005. 195 p.
- Igra V., Irwin C.E., *Theories of Adolescent Risk-Taking Behavior*, „Issues in Clinical Child Psychology” 1996, Boston, MA, p. 35–51.
- Klinke A., Renn O., *Prometheus unbound: challenges of risk evaluation, risk classification, and risk management*, Germany 1999, 70 p.
- Lyng S., *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*, Routledge 2004, 312 p.
- Renn O., Three decades of risk research: accomplishments and new challenges, „Journal of Risk Research” 1998, Vol. 1, no. 1, p. 49–71.
- Zuckerman M., *Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal*, Taylor & Francis Group, 2016, 450 p.

SUMMARY

Vitaliy Pavelkiv, Kateryna Pavelkiv, Viktor Panasiuk

Psychological and pedagogical conditions of risky behavior prevention of youth subcultures participants

The scientific-theoretical review of domestic and foreign researches devoted to the problem of risky behavior in the subcultural youth space is carried out in the work. The concept of youth subculture, mechanisms of its functioning and influence on the processes of socialization of the individual from the standpoint of psychology, sociology, pedagogy and criminal law is considered. The stages of motive formation and mechanisms of formation of destructive forms of behavior, types of social deviations of personality behavior, the theory of causes of deviations in the subcultural environment are revealed.

The main approaches to the interpretation of risky behavior, features of its formation and manifestation are described. The factors of formation of risky behavior of youth subcultures participants are analyzed. The presented analysis provides a systematic understanding of the motives and forms of risky behavior of the individual in interaction with other subjects of the social environment and provides discovering of causal analysis of the impact of social change on the formation and development of personality.

Peculiarities of psychological and pedagogical influence on prevention of formation and manifestation of destructive forms of risky behavior are considered. An overview of current research on the peculiarities of construction, choice of strategy, methods and technologies in the preparation of prevention programs is presented. Criteria and factors of effectiveness of preventive measures for adolescents with risky behavior are described.

The topicality of the problem is formed on the basis of analysis of forms of deformed socialization of the individual and the mechanisms of its formation. Analysis of the consolidation of negative behavioral reactions in the framework of social motives, provides an opportunity for timely psychological prevention of destructive social structures as a form of violation of the personalization of modern youth.

Key words: risk, risky behavior, destructive behavior, youth subculture, prevention.

STRESZCZENIE

Vitaliy Pavelkiv, Kateryna Pavelkiv, Viktor Panasiuk

Psychologiczno-pedagogiczne uwarunkowania profilaktyki zachowań ryzykownych uczestników subkultur młodzieżowych

W pracy dokonano przeglądu naukowo-teoretycznego badań krajowych i zagranicznych poświęconych problematyce zachowań ryzykownych w przestrzeni subkulturowej młodzieży. Rozważono pojęcie subkultury młodzieżowej, mechanizmy jej funkcjonowania oraz wpływ na procesy socjalizacji jednostki z punktu widzenia psychologii, socjologii, pedagogiki i prawa karnego. Przedstawiono etapy powstawania motywów i mechanizmy utworzenia form destrukcyjnych zachowań, rodzaje odchyłeń społecznych zachowań jednostki, teorie przyczyn odchyłeń w środowisku subkulturowym.

Opisano główne podejścia do interpretacji zachowań ryzykownych, cechy ich powstawania i przejawy. Zostały przeanalizowane czynniki kształtowania się zachowań ryzykownych u członków subkultur młodzieżowych. Przedstawiona analiza zapewnia pojmowanie systemowe motywów i form zachowania ryzykownego jednostki we współdziałaniu z innymi podmiotami środowiska społecznego oraz prowadzi do ujawnienia analizy przyczynowo-skutkowej wpływu zmian społecznych na kształtowanie się i rozwój jednostki.

Rozważono osobliwości wpływu psychologicznego i pedagogicznego na zapobieganie powstawaniu i kształtowanie form destrukcyjnych zachowań ryzykownych. Przedstawiono przegląd aktualnych badań dotyczących specyfiki budowy, wyboru strategii, metod i technologii w układaniu programów profilaktycznych. Omówiono kryteria i czynniki skuteczności działań profilaktycznych wobec nastolatków o zachowaniach ryzykownych.

Aktualność problemu jest wyznaczona w ramach analizy form zdeformowanej socjalizacji jednostki i mechanizmów jej kształtowania. Analiza utrwalenia negatywnych reakcji zachowania w ramach motywów społecznych daje możliwość szybkiego psychologicznego zapobiegania destrukcyjnym strukturom społecznym jako formy naruszenia personalizacji młodzieży współczesnej.

Słowa kluczowe: ryzyko, zachowanie ryzykowne, zachowanie destrukcyjne, subkultura młodzieżowa, profilaktyka, prewencja.

REDAKTORZY OPRACOWANIA:

ANNA PAWLAK, doktor prawa, radca prawny, adiunkt, Instytut Nauk Prawnych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie.

BEATA SKWAREK, doktor nauk humanistycznych z zakresu pedagogiki, adiunkt, Zakład Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych, Collegium Witelona Uczelnia Państwowa.

JUSTYNA STADNICZEŃKO, doktor prawa, adiunkt, Instytut Nauk Prawnych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, sędzia Sądu Okręgowego w Opolu.

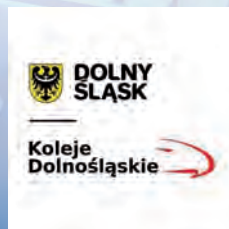
OKSANA PETRENKO, profesor, doktor nauk pedagogicznych, kierownik Katedry Teorii i Metodologii Edukacji, Rówieński Państwowy Uniwersytet Humanistyczny.

COLLEGIUM
WITELONA
Uczelnia Państwowa

Publikacja stanowi rezultat współpracy wielu ośrodków akademickich, podmiotów edukacyjnych, organizacji społecznych w toczącej się dyskusji na arenie międzynarodowej na temat rozwoju oraz bezpieczeństwa dzieci we współczesnym świecie. Jest to wspólna inicjatywa Collegium Witelona Uczelnia Państwowa i Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie przy współpracy z ukraińskim i niemieckim środowiskiem naukowym prowadzonej od roku 2018.

Publikacja *W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka we współczesnym świecie. Aspekty społeczno-prawne* jest zbiorem opracowań poświęconych złożonemu zagadnieniu społeczno-prawnym i problemom związanym z funkcjonowaniem dzieci w środowiskach społecznych, w szczególności rodzinnym oraz szkolnym.

ISBN 978-83-66552-55-5

9 788366 552555